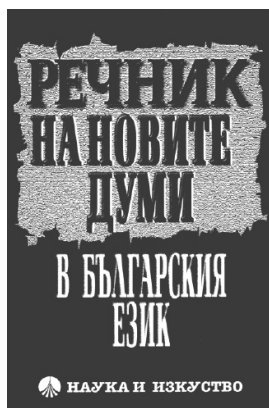

АКТУАЛЕН И МНОГО ПОЛЕЗЕН НАРЪЧНИК

Речник на новите думи в българския език. София, 2010.

По-малко от 10 години след издаването на първия такъв речник наскоро излезе и новият „Речник на новите думи в българския език“ – продължение и доразвитие на предишния. Затова и авторките Емилия Пернишка, Диана Благоева и Сия Колковска от Института за български език са му поставили уточняващо подзаглавие – „От края на XX в. и началото на XXI в.“. В него е включена голяма част от първото издание и са отразени промените в лексикалната картина на българския език през последните 2 десетилетия.

Създаването на такъв речник беше необходимо и закономерно. Неслучайно в много европейски държави регулярно се появяват различни подобни лексикографски пособия. Появата им е обусловена от големите обществено-политически, икономически и кул-

турни промени в страните от Източна Европа и от процеса на европейска и световна глобализация. Известно е, че всички обществени промени оказват влияние върху езика, на първо място върху лексиката му. Именно лексиката отразява появата на нови реалии и на нов тип отношения, както и остаряването на други и реагира на промени в бита и културата.

В новия речник прави впечатление огромното количество нова лексика и нови значения. Както се посочва в предговора, те са близо 5000, от които 4300 са новосъздадени или новозаети думи, а 700 са познати думи с нови значения. Включени са и приблизително 750 сложни термина, фразеологизма и названия.

Подборът на думите се основава на принципа: съответната нова единица да е употребена най-малко в три различни печатни източника или в толкова източника от интернет. За целите на речника специално е създаден електронен корпус, съдържащ над 240 милиона думи. Този корпусен подход, който е нов в българската лексикография, е дал възможност подборът на лексиката да бъде обективен, позволил е да бъдат обхванати мащабно съвременните български периодични издания и художествената литература. Именно в това се състои основната предпоставка за изработването на качествено издание.

„Речникът на новите думи в българския език“ дава пълна представа какви изменения са настъпили в българската лексика през последните две десетилетия и кои са областите,

в които най-вече са навлезли ново-заети или новосъздадени думи. Още първият поглед показва, че в това отношение най-многобройна е новата компютърна лексика. Несъмнено най-значителното ново явление в живота през този период е навлизането на новите информационни технологии. Компютризацията и общуването чрез интернет промениха живота на съвременниците ни, те са неотменима част от живота най-вече на младото поколение. Съвсем естествено тази лексика е навлязла в оригиналния си вид. Това са термини от английски, възприети в целия свят, и тяхното утвърждаване в българския език е може би най-приемливо. Това е лексиката на глобалното общуване и едва ли ще е подходящо нейното побългаряване.

Новият речник дава пълна и компетентна информация за значението на компютърната лексика. Думи и съчетания, които не могат да бъдат намерени на друго място, тук са точно дефинирани и съответно илюстрирани. Такива са напр. *хардуер, скайп, линк, даунлоуд, овърклок, оптичен диск, хиперлинк, лийчър, лийчвам, флейм, шорткът, слайд, графичен интерфейс*, или пък новите значения на познати отпреди думи като *икона, импорт, папка, страница, мишка* и мн. др.

Голямо количество нова лексика е свързано с икономиката, търговията и банковото дело. Тук може да се намерят думи, които се чуват по медиите или се срещат в пресата, но които само тесните специалисти знаят. А често неспециалисти се сблъскват с такива думи и се принуждават да търсят обяснението им. Именно тук биха могли да се намерят тълкувания на икономически термини като: *клъстер, тренд, конверсия, стагфлация, марковизация, концессионирам, коцентър*, на банкови термини като *овърдрафт, овърнайт, хеджинг, фючърс, сетълмент* и т.н.

Изненадващо нови думи има в областта на спорта и то най-вече на спорта като поддържане на физическата форма и средство за развлечение, напр. *зорбинг, скуош, паркур* и *фрийран, параглайдинг* и *парапла-*

нинг, бънджи, дартс, даунхил, стречинг, снукър, таебо, тайбокс, пилатес и мн. др. Това явление е свързано с повишената грижа за здравето и външния вид, характерни за съвремените ни. Във връзка с това се е появила многобройна нова лексика, свързана с козметиката, напр. *парафанго, пилинг, липосукия, липоаспирация, аеромасаж, хидролифтинг, ноктопластика, дарсонвал* и мн. др.

Сферата на кулинарията също така е подложена на сериозно обновяване. Традиционната българска кухня, свързана досега с арабско-турската, е в сериозна конкуренция с такива екзотични кухни като китайската, мексиканската, бразилската, индийската и под. Значително място в съвременния бит заема италианската кухня, но влияние оказват и други западни кухни. Всичко това определя навлизането на многобройна кулинарна лексика като *лазаня, крекер, корнфлейкс, фалафел, флеър, фондю, фреши, мюсли, кетъринг* и мн. др.

Сериозни промени има и в областта на политическата лексика, но тук като че ли ситуацията е най-конюнктурна. Бързо се появяват нови думи, но малко от тях се задържат. Много скоро след появата си те остаряват. Такива са напр. *нововремец, нововремка* и *нововремски* (свързани с политическата партия „Ново време“), *косаджия* („служител на КОС – служба „Контрол на общоопасните средства“ към МВР“), *сикаджия* и *сикаджийски* (отнасящи се до бившата охранителна и застрахователна компания СИК) и под.

На иновации е подложена и сферата на изкуството. Глобализацията налага и тук нови думи като *съспенс, трилър, мейкинг, мейджър* и под.

„Речникът на новите думи“ дава представа и за най-новите словообразователни средства в езика, с което утвърждава впечатлението за пълна изчерпателност по отношение на словника. Включени са първи и втори съставни части на сложни думи като: *спа-, нарко-, веб-, нано-, мулти-, мега-, крими-, кибер-, робо-, -мания* и др.

Речникът дава възможност да се очертаят пътищата, по които се заема нова лексика. Той потвърждава всеиз-

вестния факт, че се заема най-вече от английски език. Показва обаче нещо много важно – че заемането има неоправдано големи размери, че такова мащабно заемане е заплашително. Важен принос на авторките на речника е, че те представят своето отношение към нежеланите чуждици, като са въвели бележката *нежел.* (нежелателна дума). По подобен начин са квалифицирани много голям брой заемки.

Авторките е трябвало да се справят с редица задачи от кодификационен характер – на първо място с проблеми около фонетичното представяне на някои английски думи със специфични звукове, слятото и разделно писане и т.н.

Сериозни затруднения им е създадо и тълкуването на тези думи. Това са лексикални единици, които не фигурират в никой български справочник. Да се намери тълкуването им в чужди издания и да се оформи достатъчно ясна и същевременно стегната дефиниция е трудоемка задача. Авторският колектив се е справил отлично. Без съмнение предпоставка за това е техният голям лексикографски опит.

Новите думи са представени в изданието в пълнота. Последователно е приложена стройна система за характеристика на думите. След заглавната дума се дава кратка, но достатъчна морфологична характеристика и след нея, при необходимост, функционално-стилистична или семантична квалификация. Следва подробно и

прецизно представяне на семантичния обем на думата, подкрепено от богат съвременен илюстративен материал. Дефинициите са стегнати и ясни. Възприетият принцип да се препраща към свързани със заглавката думи или съчетания дава възможност да се свързват цели словообразователни или тематични гнезда. Семантичният анализ на лексемата е последван от обяснения на фразеологични и терминологични съчетания, в които участва съответната дума. В края се представя в специален справочен отдел произходът на заетите думи и други форми на заглавката.

Ето за пример как е оформена отделната статия в речника:

пиксел *м. Спец.* Единица за определяне на разделителната способност, съответстваща на най-малката отделна точка от изображението на монитор, ↑дисплей и под., която може да бъде показана. *Дисплеят предлага много добро време за опресняване на пикселите.* Е/2005/104. *В цветен режим дисплеят поддържа резолюция 800x600 пиксела.* К/2007/31.

Δ **Мъртъв пиксел.** Вж. Мъртъв.

– Англ. pixel, съкр. от pic(ture) ‘картина’ и el(ement) ‘елемент’.

„Речникът на новите думи“ ще бъде полезен за различни ползватели. Той е богат извор на информация, от една страна, и дава големи възможности за различен тип изследвания върху българската лексика, от друга.

ЛИЛИЯ КРУМОВА-ЦВЕТКОВА